

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ ОСВІТНЬОГО Е-СЕРЕДОВИЩА У СУЧАСНОМУ ГЛОБАЛІЗОВАНОМУ ІНФОРМАЦІЙНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

У статті проаналізовано теоретичні основи розвитку освітнього е-середовища у сучасному глобалізованому інформаційному суспільстві. Визначено роль та значення інформаційно-освітнього середовища у розвої сучасних систем відкритої освіти; обґрунтовано методологічну базу та завдання нового напрямку в педагогіці – е-педагогіки.

Ключові слова: глобалізація, інформаційне суспільство, інформаційно-освітнє середовище, е-педагогіка, відкриті системи освіти.

Павлюк Р.А. Теоретические основы развития образовательной э-среды в современном глобализованном информационном обществе

В статье проанализированы теоретические основы развития образовательной э-среды в современном глобализованном информационном обществе. Обозначена роль и значение информационно-образовательной среды в развитии современных систем открытого образования; обоснованы методологическая база и задания нового направления в педагогике – э-педагогика.

Pavlyuk R. O. The theoretical basis for the development of e-environment in today's globalized information society

The paper explores the theoretical foundations of educational e-environment in the modern globalized information society. The role and importance of information-educational environment in the development of modern systems of open education is given: methodological framework and objectives of a new direction in pedagogy – e-pedagogy are grounded.

Keywords: globalization, information society, information-educational environment, e-pedagogy, open education systems.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими та практичними завданнями. Сучасний етап розвитку цивілізації обумовлений взаємопов'язаністю та взаємообумовленістю всіх сфер та рівнів людської життєдіяльності, що спричинено значними глобалізаційними процесами. Це означає залучення великої частини людства до єдиної відкритої системи фінансово-економічних, політичних, соціальних, культурних зв'язків на основі новітніх інформаційних засобів та телекомунікацій.

Технологічний вимір глобалізації акцентує увагу на новій якості інтернаціональних взаємозалежностей завдяки інформаційним та комунікаційним технологіям.

Загрози та виклики, породжені глобалізацією, переломлюють усі попередні розгалуження між внутрішньою та зовнішньою сферами, між національним та міжнародним, «нами» та «ними», торкаючись навіть тих, хто раніше був надійно захищений державними інститутами. Перехід від національного до глобального накладається на заміну промислово-виробничого порядку постіндустріальним та інформаційним порядком.

Такі зміни у суспільному устрої не можуть не оминати і систему сучасної освіти, у якій виникають нові та актуальні галузі такі, як е-педагогіка, інформаційно-освітнє середовище сучасного вишу, дистанційне навчання, відкриті системи освіти тощо.

Аналіз останніх джерел та публікацій, в яких започатковано розв'язання означеної проблеми та на які автор робить опертя. Дискурс глобалізації продовжується вже декілька десятиліть, однак, єдиного тлумачення «світу, що глобалізується» не існує й у сьогоденні, незважаючи на певний прогрес у поясненні цього феномена як природно-історичного процесу розвитку цивілізації, виявленні співвідношення об'єктивного та суб'єктивного у її динаміці.

Питаннями дослідження глобалізаційних процесів займається низка вчених різних галузей. У новітній західній соціології аналізу різних аспектів глобалізації присвячено праці І. Валерстайна (світ-системна парадигма), Н. Лумана, У. Бека (ризикологічна парадигма), Л. Склера, Р. Робертсона, Е. Гіденса та інших учених (моделі глобального суспільства), М. Маклюєна, П. Бергера та ін. (моделі глобальної культури).

Комплексним аналізом проблеми глобалізації, що стосується різних сфер діяльності сучасного суспільства займаються такі вчені: В. Андрущенко, О. Арнольдов, Є. Бистрицький, Л. Губерський, В. Іванов, В. Кремень, О. Мироненко, А. Москаленко, О. Коновець, О. Погорілий, Ю. Прилюк, В. Шинкарук та ін.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою нашого дослідження є характеристика сучасних глобалізаційних процесів інформаційного суспільства й визначення ролі та значення сучасних педагогічних систем (інформаційно-освітнє середовище, е-педагогіка, відкриті системи освіти) у ньому.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Термін «глобалізація» став одним з ключових слів сучасності. Одні вважають його наслідком «суміші геостратегічних землетрусів і соціальних, економічних, технологічних, культурних та етнічних факторів» (А. Кінг та Б. Шнайдер), інші роблять наголос на потенційних і реальних можливостях інформаційних технологій реструктурувати суспільство (Х. Моулана), треті уявляють майбутній світ у вигляді «глобального села», де інформаційне повідомлення глибоко детермінується мас-медіа (М. Маклюєн).

Виокремлюють кілька підходів у дослідженні суті глобалізації. В одних дослідженнях акцентується на економічних аспектах, у других — на формуванні єдиного інформаційного простору, у третіх — на проблемах

культури, в четвертих — на питаннях, пов'язаних із розвитком загальносвітових стандартів в усіх галузях суспільного життя тощо [2].

Науково-технічний прогрес, особливо в галузі комунікацій, постійно сприяє зростанню глобалізації, взаємозалежності світу, створює підґрунтя для формування єдиної світової системи економічних, політичних, соціокультурних зв'язків. Останнім часом ці процеси інтенсифікувалися внаслідок бурхливого розвитку інформаційно-комунікаційних технологій.

Загалом генеза і феномен глобалізації ще не зовсім зрозумілі ні пересічним громадянам, ні науковцям, ні фахівцям з паблік рилейшнз, яким доручено цю глобалізацію «розкручувати» в мас-медіа.

З одного боку, глобалізація — це, певною мірою, віртуальний феномен (економічний, політичний, лінгвістичний), а з другого — реальність, об'єктивний історичний процес.

Одне ми можемо стверджувати однозначно: глобалізація нині стала найважливішою тенденцією сучасного світу, а її основою є інтеграція інформаційних систем в єдину світову систему. Інформаційна глобалізація необхідна для формування єдиного світового ринку, який потрібно регулювати економічними, політичними й маніпулятивними методами [2].

Відтак дослідження інформаційно-комунікаційних проблем суспільства, що глобалізується, набувають особливої актуальності і потребують розробки особливих методів управління глобальною, регіональними та національними комунікаційними моделями.

У цьому контексті важливим аспектом стає розробка та впровадження нових моделей підготовки висококваліфікованих фахівців різних галузей.

Науковий колектив науково-дослідної лабораторії освітології Київського університету імені Бориса Грінченка у своїй ґрунтовній праці «Освітологія: витоки наукового напрямку» наголошують, що для підготовки фахівців нової формації потрібні нові підходи у розробці педагогічних методів, організаційно-педагогічних систем, освітніх технологій, спрямованих на професійний і особистісний розвиток людини, всебічну підготовку до життя та праці у швидкозмінному світі. Одним із таких сучасних методів є освітня технологія. Освітня технологія як системний метод створення, застосування і визначення процесів навчання і засвоєння знань з урахуванням технічних, людських ресурсів, їх взаємодії, спрямована на вирішення свого головного призначення — оптимізацію освітнього процесу. Особливого значення серед освітніх технологій набули інформаційні технології та мультимедіа. Сучасний освітній процес не можна уявити без впровадження комп'ютерних технологій, а тому не можна не враховувати, що у процесі використання комп'ютера в психіці студентів, учнів виникає ряд змін як позитивного, так і негативного характеру. Серед перших — збагачення психічної діяльності за рахунок оволодіння інформаційними технологіями, розвиток розумових здібностей, алгоритмізація мислення, поглиблення символічного досвіду й розвиток уяви, посилення пізнавальних інтересів, розширення можливостей спілкування за рахунок Інтернету тощо [6, 127].

Серед негативних чинників упровадження комп'ютерних технологій убачають такі: скорочення міжособистісних контактів, деперсоналізація партнерів по спілкуванню, несприяття розвитку інтуїтивного мислення, відхід від реальності у віртуальну дійсність, інфоголізм тощо. Однак, вивчення означених проблем до останнього часу частіше торкалося окремих рис психіки та меншою мірою системних змін у цілісній особистості студентів, учнів [6, 128].

Ми повністю поділяємо точку зору авторів попередніх тверджень та констатуємо той факт, що разом із бурхливим розвитком інформаційних технологій і засобів мультимедіа виник поштовх до створення нового інформаційного суспільства.

Сучасні соціологи і політологи по-різному відповідають питання на про місце інформаційного суспільства в історії людства. Одні вважають, що поняття «інформаційне суспільство» і «постіндустріальне суспільство» є синонімами. Інші розглядають «інформаційне суспільство» як різновид постіндустріального. Треті вважають інформаційне суспільство одним із етапів розвитку постіндустріального суспільства. Четверті виводять його за рамки постіндустріального і розглядають як етап, що приходить йому на зміну. Незважаючи на розбіжності, всі вчені єдині в тому, що мова йде про новий етап цивілізаційного розвитку [4, 52].

Загалом інформаційне суспільство – це комплексне поняття, що складається з різноманітних аспектів політичної, соціальної, економічної та гуманітарної природи, якому властива висока динаміка росту. Суть концепції інформаційного суспільства полягає в тому, що першорядного значення в розвитку всіх суспільних сфер набувають знання, інформація та інтелектуальний потенціал людини. Поняття виникло на початку 90-х років ХХ століття. Основними об'єктивними факторами його появи було різке зростання ролі знань та інформації, які стають важливим стратегічним ресурсом суспільства. Прискорений розвиток високотехнологічних галузей економіки, широкий доступ громадян до інформації, освіти, культурних надбань, можливостей роботи і спілкування, завдяки бурхливому розвитку і потужним можливостям інформаційно-комунікаційних технологій [5, 363].

До основних стратегічних цілей розвитку інформаційного суспільства в Україні віднесено:

- створення постіндустріальної економіки шляхом прискорення впровадження новітніх інформаційно-комунікаційних технологій в усіх сферах суспільного життя, діяльності державної влади та органів місцевого самоврядування;

- широке використання інформаційно-комунікаційних технологій як інструменту для затвердження демократичних форм державного управління, удосконалення відносин між державою і громадянами, зміцнення демократичних інститутів, становлення електронної форми взаємодії між владою і громадянами;

- забезпечення комп'ютерної грамотності населення, насамперед створенням освітньої системи, орієнтованої на виклики інформаційного

суспільства; формування системи цінностей і пріоритетів інформаційного суспільства та використання нових інформаційно-комунікаційних технологій у формуванні особистості;

- створення національної інформаційно-комунікаційної інфраструктури й інтеграція її зі світовою інфраструктурою [5, 364].

Основні характерні особливості інформаційного суспільства такі:

- збільшення ролі інформації та знань у політичному, економічному, соціальному та культурному житті суспільства;

- зростання обсягу інформаційно-комунікаційних продуктів і послуг у валовому внутрішньому продукті;

- створення глобального інформаційного простору, що забезпечує: а) ефективну інформаційну взаємодію людей; б) їхній доступ до світових інформаційних ресурсів; в) задоволення їхніх потреб в інформаційних продуктах і послугах [5, 364].

Метою інформаційного суспільства є комплексний та органічний розвиток людини, створення умов для її духовного й розумового збагачення, нарощування людського капіталу як основи розвитку політичної, соціальної, економічної, гуманітарної, культурної та інших сфер суспільного життя, насамперед в інтересах підвищення добробуту громадян, ефективності економіки та зміцнення державності [5, 364].

Беззаперечним є той факт, що інформаційне суспільство впливає на усі галузі діяльності соціуму. Не оминає воно і сучасну систему освіти.

Педагогіка постіндустріального (інформаційного) суспільства вимагає не тільки швидкого адаптування до сучасних інформаційно-комунікаційних реалій, а й створення умов, які сприяють розвитку у людини здібностей самостійно розв'язувати освітні проблеми у динамічному режимі. Це актуалізує створення інформаційно-освітніх середовищ вищих навчальних закладів в Інтернеті.

Інформаційно-освітнє середовище – це віртуальне середовище, створене програмно-педагогічним комплексом сервісних послуг (програмних модулів) й інформаційних ресурсів, які забезпечують навчальний процес у певному навчальному закладі. Водночас склад і зміст інформаційних ресурсів визначається самим навчальним закладом, а набір сервісних служб – типовим програмним забезпеченням [1].

Процес навчання в такому середовищі робить безпосереднє опертя як на традиційне дидактичне і технічне забезпечення, так і на спеціальні форми організації навчального процесу, у якому традиційні форми навчання набувають нових якостей і змісту. Тому в останні роки набуває поширення новий напрямок педагогічної науки, який досліджує педагогічні процеси в інформаційно-освітньому середовищі. Він отримав назву «Електронна педагогіка» (е-педагогіка).

Електронна педагогіка, роблячи опертя на здобутки класичної психолого-педагогічної науки, розробляє специфічні завдання створення й ефективного впровадження в освітню практику інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ), зокрема завдання педагогіки відкритої освіти [3].

Проблемою дослідження е-педагогіки займається низка провідних сучасних учених, але серед них найґрунтовніше ця теорія розвинена доктором технічних наук, професором, академіком НАПН України Валерієм Юхимовичем Биковим. Він зазначає, що основні проблеми е-педагогіки у своїй основі схожі з проблемами традиційної педагогіки. Їх постановка не суперечить, а навпаки базується на здобутках традиційної психолого-педагогічної науки та освітньої практики. Проте ці проблеми мають свої особливості, які відрізняють їх від традиційних, і які обумовлені та акцентують увагу на специфічних аспектах будови й особливостях педагогічної діяльності у комп'ютерно орієнтованому навчальному середовищі, у відкритих педагогічних системах [3].

Проблеми е-педагогіки, таким чином, утворюють деяку системну підмножину сучасних проблем педагогіки і педагогічної психології, які можна виділити у певну відносно незалежну сукупність, яка утворює проблемне поле е-педагогіки, формує її цілі, ставить завдання щодо їх розв'язання. До основних сучасних проблем е-педагогіки належать:

1. Недостатню розробленість теорії навчання у відкритих педагогічних системах, несформованість її поняттєво-термінологічного апарату;

2. Проблему формування педагогічно доцільного складу і структури методичних систем відкритої освіти. Це, в першу чергу, стосується розробки підходів до структурування змісту освіти, його подання у єдиному освітньому інформаційному просторі, проектування і впровадження орієнтованих на інтерактивність суб'єктів педагогічного процесу, технологій навчання, що базуються на використанні мережевих інформаційних ресурсів відкритого навчального середовища, дистанційного навчання, створення навчально-методичних матеріалів, орієнтованих на використання у відкритій освіті;

3. Проблему формування складу і структури будови відкритого навчального середовища. Це, у першу чергу, стосується розробки підходів до використання в навчально-виховному процесі мультимедійних засобів навчання, засобів електронних навчальних комунікацій, віртуальних предметних лабораторій, засобів мас-медіа, розміщення і розповсюдження дидактичних елементів відкритих педагогічних систем на різних типах носіїв даних (паперових, мережевих, CD тощо);

4. Проблему психолого-ергономічного обґрунтування характеру подання електронних навчальних об'єктів, що впливає на педагогічну ефективність сприймання, розуміння та безпечного використання навчального матеріалу;

5. Проблему готовності вчителів і учнів до роботи у відкритих педагогічних системах;

6. Проблему виховання у відкритих педагогічних системах, що спричинена обмеженістю безпосередньої (віч-на-віч) навчальної взаємодії;

7. Валеологічні проблеми;

8. Проблему віртуальної педагогіки, що розробляє питання створення та ефективного функціонування віртуальних педагогічних систем, віртуального навчального середовища, впровадження яких в освітню практику буде дедалі поширюватися;

9. Проблему обмеженості експериментальної бази науково-методичної діяльності, яка б забезпечила перевірку вірогідності висунутих теоретичних положень, апробацію отриманих наукових результатів у мережі експериментальних навчальних закладів, що здатні здійснювати ефективну підтримку технологій відкритої освіти [3].

Кожна з цих проблем може бути представлена множиною інших проблем, що декомпонують і синтезують зазначені, з урахуванням у кожному конкретному випадку побудови комп'ютерно орієнтованої педагогічної системи, як їх призначення (мету побудови), так і особливості їх реалізації.

Зазначені науково-практичні проблеми необхідно розв'язувати комплексно, системно. Це вимагає спільних зусиль не тільки вітчизняної психолого-педагогічної науки та освітньої практики, а й усієї міжнародної наукової та освітянської спільноти. Тільки в такому випадку можна очікувати поступового розв'язування перерахованих проблем, сподіватися на успіх у впровадженні в освітню практику ідей, засобів і технологій відкритої освіти. Тільки за цих умов національні системи освіти можуть інтегруватися в Європейський і світовий освітній простір. Тільки за таких підходів освіта справдить сподівання і забезпечить сучасні потреби суспільства, стане освітньою платформою формування загальноосвітніх і професійних якостей його громадян, запорукою розвитку їхньої особистості в глобалізованому інформаційному суспільстві.

Висновки та результати дослідження, перспективи подальших розвідок у пропонуваному напрямі. На основі проаналізованих наукових концепцій та положень, можна стверджувати, що найближчим часом настане нова науково-технологічна ера, якій будуть притаманні нові інструменти систем відкритої освіти. У свою чергу, розвиток е-педагогіки, що буде спиратися на здобутки класичної психолого-педагогічної науки, на можливості і переваги потужного і дидактично обґрунтованого відкритого навчального середовища, створить нові, у цей час ще до кінця не усвідомлені перспективи розвитку освіти, людини і суспільства.

Такому розвитку подій насамперед сприяє поява нового глобалізованого інформаційного суспільства, що має беззаперечний вплив на всі сфери соціального буття та свідомості.

Подальші наукові розвідки вбачаємо у дослідженні процесів масової комунікації у глобалізованому інформаційному суспільстві, детальне обґрунтування систем відкритої освіти, е-педагогіки та інформаційно-освітнього середовища.

Література:

1. Андрущенко В. П., Кудін А. П., Падалка О. С., Вакуленко І. В., Жаюєєв Г. В. Загальноуніверситетський проект «Електронна педагогіка»: третій етап [Електронний ресурс] / В. П. Андрущенко, А. П. Кудін, О. С. Падалка, І. В. Вакуленко, Г. В. Жаюєєв // Інформаційні технології і засоби навчання. – 2011. – №1 (21). – Режим доступу до журналу. – <http://www.journal.iitta.gov.ua>.

2. Бебик В. М. Інформаційно-комунікаційний менеджмент у глобальному суспільстві: психологія, технології, техніка публік рилейшнз : [монографія] / В. М. Бебик. — К.: МАУП, 2005. — 440 с.
3. Биков В. Ю., Мушка І. В. Електронна педагогіка та сучасні інструменти систем відкритої освіти [Електронний ресурс] / В. Ю. Биков, І. В. Мушка, 2009. — №5 (13). — Режим доступу до журналу. — <http://www.ime.edu-ua.net/em.html>.
4. Гуманістичний вимір інформаційного суспільства : матеріали Всеукр. наук.-практ. Інтернет-конфер. [«Філософські семінари. Випуск 7»] / Мін-во освіти і науки України, Полтавський нац. тех. ун-т ім. Ю. Кондратюка. — Полтава : ПолНТУ, 2008. — 155 с.
5. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України ; головний ред. В. Г. Кремень. — К. : Хрінком Інтер, 2008. — 1040 с.
6. Освітологія: витоки наукового напрямку : [монографія] / [за ред. В. О. Огнев'юка ; авт. кол. : В. О. Огнев'юк, С. О. Сисоєва, Л. Л. Хоружа, І. В. Соколова, О. М. Кузьменко, О. О. Мороз]. — К. : ВП «Едельвейс», 2012. — 336 с.